

บทคัดย่อ

โครงการ การศึกษาการมีส่วนร่วมในการจัดการป่าชายเลนชุมชนบ้านคลองลิตี เกิดขึ้นจากชาวประมงคลองลิตีประสบปัญหาป่าเสื่อมโทรมที่เกิดจากการตัดไม้เนื่องจากการสัมปทานป่า ทำให้ต้นไม้ถูกทำลาย สัตว์น้ำสูญพันธุ์ การเป็นอยู่ของชาวบ้านทำอาชีพประมงในบริเวณใกล้เคียงหาปลาไม่ค่อยได้ จึงจำเป็นต้องออกไปทำประมงในบริเวณไกลๆ เกี่ยวกับปัญหาป่าชายเลนในชุมชนของตนเอง ชาวบ้านกลุ่มหนึ่งจึงคิดโครงการวิจัยขึ้นมา โดยมีวัตถุประสงค์หลัก 2 ประการ คือ ประการที่ 1 เพื่อศึกษารูปแบบการจัดการป่าชายเลนชุมชน ประการที่ 2 เพื่อเป็นเวทีการแลกเปลี่ยน กระบวนการเรียนรู้ของคนในหมู่บ้านในการพัฒนาในด้านต่างๆ และองค์ความรู้ด้านทรัพยากรธรรมชาติชายฝั่งทะเล โดยมีขอบเขตการศึกษาวิจัยในพื้นที่ หมู่ที่ 3 บ้านคลองลิตี ตำบลสาคร อำเภอกำแพง จังหวัดสตูล

วิธีการศึกษาเป็นการเก็บข้อมูลจากการสัมภาษณ์ผู้สูงอายุ 60 ปีขึ้นไป และผู้มีประสบการณ์ ในการตกปูดำ ตลอดจนเจ้าแกล้มถ่าน และผู้ตัดไม้หูลมถ่าน ลงพื้นที่สำรวจข้อมูลร่วมกับชาวบ้าน และศึกษาดูงาน ป่าชายเลนชุมชนบ้านทุ่งตะเชะ ตำบลกระบือ อำเภอยะนิง จังหวัดตรัง

ผลจากการศึกษาวิจัยตามวัตถุประสงค์ข้อที่หนึ่ง พบว่า จากการศึกษาค้นคว้ามีส่วนร่วมในการจัดการป่าชายเลนบ้านคลองลิตี มีการแบ่งเขตออกเป็น 4 เขตคือ เขตอนุรักษ์เพื่อการเรียนรู้ เขตเพาะพันธุ์กล้าไม้ เขตเพาะพันธุ์พืชสมุนไพร และเขตพันธุ์จาก มีการบอกอาณาเขตของป่าชายเลน ด้วยการติดป้าย เพื่อให้ชาวบ้านในชุมชน และชาวบ้านใกล้เคียงรู้อาณาเขตการใช้ไม้ในป่าชายเลนซึ่งเป็นข้อตกลงร่วมกันของชุมชน ทำหน้าที่บริหารจัดการกลุ่ม และดูแลป่า ใครตัดไม้ต้องขออนุญาต ต้องแจ้งความจำนง ขอใช้ไม้ต่อคณะกรรมการป่า ถ้าใครละเลยไม่ปฏิบัติตาม จะถูกลงโทษตามกฎหมายระเบียบ

มีแผนฟื้นฟูป่าปีละ 2 ครั้งคือปล่อยพันธุ์สัตว์น้ำ และร่วมปลูกป่าทดแทน ได้ศาลา 1 หลัง และสะพานยาว 150 เมตร สำหรับเดินชมป่า เพื่อให้เยาวชนและบุคคลทั่วไปศึกษาพันธุ์ไม้ต่างๆ ในป่าชายเลน ตลอดจนสามารถขอพื้นที่ป่าชายเลนเป็นป่าชายเลนชุมชน ชาวบ้านจัดการดูแลป่าด้วยชุมชนเอง โดยมีรัฐสนับสนุน และมีโครงการที่เกิดจากการใช้ประโยชน์จากการทำวิจัยคือโครงการอบรมการทำเฟอร์นิเจอร์จากไม้ป่าชายเลน

จากผลการศึกษาวิจัยข้อที่สอง เวทีการแลกเปลี่ยนกระบวนการเรียนรู้ของคนในหมู่บ้าน ในการพัฒนาต่างๆ และองค์ความรู้ด้านทรัพยากรธรรมชาติชายฝั่งทะเล พบว่า ชาวบ้าน คลองลิตีมีส่วนร่วม และมีจิตสำนึกในการอนุรักษ์ และหวงแหนป่าชุมชนพื้นที่ ชาวบ้าน 100% มีอาชีพประมง ป่าชายเลนจึงเป็นหม้อข้าวหม้อแกงของชุมชน เมื่อมีกิจกรรมเกี่ยวป่าชาวบ้าน ร่วมกิจกรรมด้วยทุกครั้ง ด้านองค์ความรู้ที่ได้จากทรัพยากรธรรมชาติชายฝั่งทะเลพบว่า ประโยชน์ ของไม้มีมากไม่ว่าจะเป็นตัวกำบังลม กำบังคลื่น และเป็นแหล่งพักพิงของสัตว์น้ำวัยอ่อน

ความสำคัญของการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงต่อทีมวิจัย และชุมชน ผลที่ได้จากโครงการก็คือ ทีมวิจัยสามารถเขียนโครงการ พุดนำเสนอในที่ประชุมได้ ทำอะไรที่ไม่ เป็น กลับทำเป็น เช่น สามารถบันทึกข้อมูลเองได้ ถ่ายภาพได้ สำนวณสภาพน้ำได้ รู้จักประสาน งานเป็น เป็นวิทยากรให้ความรู้กับเด็กนักเรียนในโรงเรียนได้ ต่อชุมชนจากการปล่อยสัตว์น้ำ และปลูกป่าทำให้ชาวบ้านได้ความอุดมสมบูรณ์ของป่ากลับคืนมา สัตว์น้ำเริ่มเข้ามาอยู่ในคลอง เรือๆ โดยเฉพาะปูดำ ทำให้ชาวบ้านและเยาวชนมีรายได้ และมีอาชีพที่มั่นคง

ผลที่เกิดขึ้นในโครงการ ชาวบ้าน 10 ครัวเรือนลงทุนเลี้ยงปลากระชัง ซึ่งเกิดจากเจ้าหน้าที่ นำน้ำ และสัตว์น้ำในลำคลองไปตรวจปรากฏว่า น้ำในคลองลิตี ไม่มีสารตกค้างจึงเลี้ยงปลา กระชังได้

ผลที่ได้จากความร่วมมือ และการสนับสนุนจากภายนอก เกิดจากความร่วมมือร่วมใจ ของหน่วยงานราชการ และหน่วยงานเอกชน สนับสนุนด้านการมีส่วนร่วมในด้านวิชาการ งบประมาณ หมู่บ้านใกล้เคียงช่วยกันระดมทุน บริจาคแรงงานให้เกิดความร่วมมือฟื้นฟูป่า ให้เกิดการใช้ประโยชน์ร่วมกันอย่างยั่งยืน

จากคำถามหลักของการวิจัยที่ว่า รูปแบบการจัดการป่าชายเลนชุมชนบ้านคลองลิตี มีวิธี การอย่างไร ผลที่เกิดจากการทำงานวิจัยโดยภาพรวมบรรลุผลตามวัตถุประสงค์ และตอบคำถาม หลักของการวิจัยได้ชัดเจน ทั้งที่เป็นรูปแบบการจัดการป่าชายเลนชุมชน การบริหารจัดการวางแผน จัดการกลุ่ม กระบวนการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน นำองค์ความรู้มาจัดการป่าชายเลน ในชุมชน ทำให้มีคุณค่าต่อคนในชุมชน และประโยชน์ต่อสัตว์น้ำ เพื่อให้เป็นป่าชายเลนที่มีความ อุดมสมบูรณ์สืบทอดไปสู่ลูกหลานของคนคลองลิตี คนกับป่าได้ประโยชน์ร่วมกันอย่างยั่งยืนใน อนาคต